

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
Декан педагогічного факультету
Олефіренко Г. О.

«31» серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
АКСІОЛОГІЯ ДИТИНСТВА
освітньої програми Дошкільна освіта
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 012 Дошкільна освіта
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Шифр за навчальним планом ВВ2.1

Київ 2023

Робоча програма розроблена на підставі навчальної програми «Аксіологія дитинства», затвердженої на засіданні Вченої ради УДУ імені Михайла Драгоманова «7» грудня 2022 року, протокол №6.

Розробник програми: Корх В.М., кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти.

Затверджено на засіданні кафедри дошкільної освіти «28» серпня 2023 р., протокол №1.

Завідувач кафедри

Цветкова Г.Г.

І. Опис дисципліни

Шифр дисципліни ВВ2.1

Загальні характеристики дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни		Методи навчання і форми контролю
Галузь знань 01 Освіта	Кількість кредитів – 3		Методи навчання: словесні, наочні й практичні; методи стимулювання діяльності (конкурси, змагання, ігри, методи перевірки й оцінки); Інтерактивні методи навчання (творчі та проблемні завдання) Методи дистанційного навчання: E- Learning, аудіо/відео трансляції, інтернет-трансляції, система Moodle. <i>Форми поточного контролю:</i> - інтерактивне обговорення проблемних питань, - експрес-тести, - модульні контрольні роботи
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»	Загальна кількість годин -90		
Освітньо-професійний рівень Бакалавр	<i>Денна</i>	<i>Заочна</i>	
	Лекції:		
	20	6	
Вибіркова	Практичні заняття:		
	10	2	
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом 2023 р.	Семінарські заняття:		
	8	2	
Семестр V	Індивідуальна робота:		
	-	-	
Тижневе навантаження: - аудиторне: - - самостійна робота: -	Самостійна робота:		
	52	80	
Мова навчання – українська	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС:		
	-	1/6	
			Форма підсумкового контролю: Залік (диференційовний)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – підготувати висококваліфікованих фахівців у галузі дошкільного віку, здатних забезпечити оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей конкретної дитини на етапі становлення її ціннісно-смыслової сфери психіки, самосвідомості, світогляду, загальних і спеціальних здібностей.

Завдання: розкрити теоретичні основи психології, виховання, розвитку і наочіння дітей дошкільного віку та методичні питання та ціннісні аспекти організації життя і діяльності дошкільників; ознайомити студентів з надбаннями народної педагогіки, досягненнями світової педагогічної науки і передового педагогічного досвіду в галузі морально-ціннісного виховання дітей дошкільного віку в умовах сімейного та суспільного виховання; формувати здатність до педагогічного осмислення явищ виховання й розвитку дитини в умовах родинно-суспільного виховання, а також навички професійної рефлексії; озброїти студентів методами і формами організації освітньо-виховного процесу в групах дітей дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі та психодіагностичними методиками для дослідження ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку, вихователів та батьків; розвинути уміння педагогічного прогнозування, самостійність та критичність мислення; сприяти вихованню кращих моральних рис та формуванню духовних цінностей особистості майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу та сімейного педагога.

Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-професійної програми:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	ПР-01. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.	КС-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).
2.	ПР-02. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.	КС-3. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.
3.	ПР-16. Проектувати педагогічні	КС-5. Здатність до розвитку в дітей

	заходи із залученням фахівців суміжних галузей, батьків, громадських діячів та ін. для реалізації завдань всебічного розвитку дітей.	раннього і дошкільного віку мовлення як засобу спілкування і взаємодії з однолітками і дорослими. КС-9. Здатність до розвитку перцептивних, мнемічних процесів, різних форм мислення та свідомості в дітей раннього і дошкільного віку.
4.	ПР-17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.	КС-19. Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами

3. Тематичний план навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	Денна форма						Заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		Л	С	Пр	Інд	с.р.		Л	С	Пр	Інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1													
Змістовий модуль 1. Загальні засади аксіології дитинства													
Тема 1. Формування ціннісно-сислової сфери особистості дитини дошкільного віку	10	2	2			6	11	-	1				10
Тема 2. Когнітивні можливості у формуванні світогляду та цінностей дитини дошкільного віку	11	2	2			7	11	1	-				10
Тема 3. Мовленнєвий компонент ціннісно-сислової сфери особистості дитини дошкільного віку	8	2				6	11	1	-				10
Тема 4. Становлення ціннісно-сислової сфери через взаємодію дитини дошкільного віку з	15	4		4		7	12	1	1				10

дорослими та однолітками												
Тема 5. Психолого - педагогічні умови розвитку та виховання дітей раннього віку.	10	2	2			6	10	-				10
Тема 6. Передумови становлення світогляду та ціннісних орієнтацій в ранньому віці.	11	2	2			7	11	1	-			10
Разом за змістовим модулем 1	65	14	8	4		39	66	4	2			60
Змістовий модуль 2. Формування самосвідомості та дослідження ціннісно-сміслової сфери психіки дітей дошкільного віку.												
Тема 1. Особливості образу «Я» у життєвому просторі дитини дошкільного віку	10	2	2			6	11	1				10
Тема 2. Емпіричне вивчення особливостей впливу взаємин дошкільників з дорослими та однолітками на розвиток їх самоцінності	15	4		4		7	13	1	-	2		10
Разом за змістовим модулем 2	25	6	2	4		13	24	2		2		20
Всього	90	20	10	8		52	90	6	2	2	-	80

4. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальні засади аксіології дитинства.

Тема 1: Формування ціннісно-сміислової сфери особистості дитини дошкільного віку.

Визначення понять аксіології дитинства. Дитина як творець внутрішньої картини світу. Картина світу – основа становлення світогляду дитини дошкільного віку. Соціокультурне середовище сучасного дошкільника як зовнішня картина світу. Картина світу та внутрішній світ як психологічна реальність. Дитяча картина світу в призмі категорій простору та часу. Іграшка в картині світу сучасної дитини. Аналіз нормативних документів дошкільної освіти з проблем формування ціннісних орієнтацій дітей. Загальна характеристика світогляду та ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку. Особливості та чинники становлення самосвідомості, світогляду та ціннісно-сміслових орієнтацій дітей дошкільного віку.

Тема 2. Когнітивні можливості у формуванні світогляду і цінностей дитини дошкільного віку.

Світогляд як системотвірний компонент у структурі особистості. Становлення благополучної картини світу у свідомості дитини. Формування світоглядних уявлень дитини дошкільного віку у пізнавальній діяльності. Форми світобачення (міфологічне, релігійне, філософське, наукове). Підсистеми світогляду (пізнавальна, аксеологічна, праксеологічна). Особливості розвитку пізнавальної сфери психіки дітей дошкільного віку.

Тема 3: Мовленнєвий компонент ціннісно-сміислової сфери особистості дитини дошкільного віку.

Роль мовленнєвого компонента як фактора становлення внутрішньої картини світу дитини дошкільного віку. Співвідношення та взаємовплив людської мови, свідомості, мислення та пізнання. Особливості розвитку мовлення дитини дошкільного віку.

Тема 4: Становлення ціннісно-сміислової сфери через взаємодію дитини дошкільного віку з дорослими та однолітками.

Психолого-педагогічне проектування взаємодії дорослого з дитиною. Розвиток ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку, педагогів, батьків. Моделювання соціальної поведінки дитини дошкільного віку в ігровій взаємодії. Розвиток змісту ігрової взаємодії молодших дошкільників. Особливості прояву комунікативної активності у взаємодії дітей старшого дошкільного віку з дорослими та однолітками. Розширення соціального середовища старшого дошкільника у процесі формування соціальних навичок.

Тема 5: Психолого-педагогічні умови розвитку та виховання дітей раннього віку.

Особливості сімейного виховання дітей дошкільного віку: аксіологічні аспекти. Чинники сімейного виховання. Аксіологічні аспекти родинного виховання дітей дошкільного віку. Види внутрісімейних стосунків. Їх оптимізація. Особливості спілкування та ефективної взаємодії батьків з дітьми дошкільного віку. Погляди на виховання дітей раннього віку в народній традиції.

Тема 6: Передумови становлення світогляду в ранньому віці.

Поняття світогляду. Поняття ціннісних орієнтацій. Становлення внутрішньої картини світу в період раннього віку. Значення предметно-маніпулятивної діяльності в ранньому віці. Ознаки ігрових дій дітей 3-го року життя. Показники рівнів сформованості змісту образу світу дітей раннього віку.

Змістовий модуль 2. Формування самосвідомості та дослідження ціннісно-сміслової сфери психіки дітей дошкільного віку.

Тема 1: Особливості образу «Я» у життєвому просторі дитини дошкільного віку

Формування самосвідомості у дошкільному віці. Структура самосвідомості. Становлення самоцінності особистості дитини дошкільного віку. Формування самооцінки дитини дошкільного віку. Чинники формування самооцінки дитини дошкільного віку.

Тема 2: Емпіричне вивчення особливостей впливу взаємин дошкільників з дорослими та однолітками на розвиток їх самоцінності.

Специфіка психодіагностичної роботи з маленькими дітьми. Особливості вибору психодіагностичного інструментарію основні і допоміжні методи вивчення особливостей психічного розвитку дитини. Спостереження як провідний метод вивчення дитини. Умови забезпечення адекватності результатів обстеження. Особливості проведення психодіагностичного вивчення ціннісно-сміслової сфери психіки дітей дошкільного віку. Дослідження самосвідомості дітей дошкільного віку. Дослідження самоцінності дошкільників. Правила проведення та складові частини обстеження.

4.1. Теми семінарсько-практичних занять

Семінарсько-практичне заняття № 1: «Загальні засади аксіології дитинства. Становлення базових цінностей особистості в дошкільному віці»

Запитання:

1. Аналіз нормативних документів дошкільної освіти з проблем формування світогляду та ціннісних орієнтацій дітей;
2. Методи та методики вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку;
3. Характеристика особливостей та чинників формування світогляду та ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку.
4. Базові аспекти становлення цінностей особистості у дошкільному віці.
5. Роль родинного виховання у формуванні ціннісних орієнтацій особистості у дошкільному віці.
6. Взаємодія педагогів і психологів у ЗДО по формуванню у дитини ціннісного ставлення до навколишнього світу.
7. Батьківська відповідальність як чинник становлення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку.

Практичні завдання:

Підготуйте фрагмент заняття з дітьми дошкільного віку за сучасною методикою з метою формування світогляду та ціннісно-сміслових орієнтацій (на власний вибір);

Проведіть психодіагностичне дослідження ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку за методичним інструментарієм (у додатках).

Самостійна робота

Підготуйте приклад заняття з метою формування світогляду та морально-ціннісних орієнтацій з дітьми дошкільного віку за сучасною методикою (на власний вибір).

Література:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.

4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
5. Піроженко Т.О., Соловійова Л.С. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.
6. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень. Київ : Главник, 2005. 112с.
7. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін. / за заг. ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград: Іекс-ЛТД, 2012. 236 с.

Семінарсько-практичне заняття № 2 «Когнітивні можливості у формуванні світогляду і ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку»

Запитання:

1. Світогляд як системотвірний компонент у структурі особистості.
2. Становлення благополучної картини світу у свідомості дитини.
3. Формування світоглядних уявлень дитини дошкільного віку у пізнавальній діяльності.
4. Форми світобачення (міфологічне, релігійне, філософське, наукове).
5. Підсистеми світогляду (пізнавальна, аксеологічна, праксеологічна).
6. Особливості розвитку пізнавальної сфери психіки дітей дошкільного віку.

Практичні завдання:

Підібрати завдання для розвитку пізнавальних психічних процесів (уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви) дітей старшого дошкільного віку.

Сформувати плани-конспекти занять.

Самостійна робота

Підібрати психодіагностичний інструментарій та провести дослідження розвитку пізнавальної сфери психіки дітей дошкільного віку. Оформити звіт за схемою: тема дослідження, мета, методи і методики, вибірка (стать, вік, кількість), хід дослідження, аналіз результатів, висновки.

Література:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.
4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
5. Піроженко Т.О., Соловійова Л.С. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.
6. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень. Київ : Главник, 2005. 112с.
7. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін. / за заг. ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград: Іекс-ЛТД, 2012. 236 с.

Семінарсько-практичне заняття № 3: «Мовленнєвий компонент ціннісно-сислової сфери особистості дитини дошкільного віку»

Запитання:

1. Роль мовленнєвого компонента як фактора становлення внутрішньої картини світу

- дитини дошкільного віку.
2. Співвідношення та взаємовплив людської мови, свідомості, мислення та пізнання.
  3. Особливості розвитку мовлення дитини дошкільного віку.

Практичні завдання:

Наведіть приклади занять з формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку. Підберіть ігри для взаємодії молодших дошкільників з метою мовленнєвого розвитку.

Самостійна робота:

Підібрати психодіагностичний інструментарій та провести дослідження розвитку мовлення дітей (молодшого, середнього, старшого – на вибір) дошкільного віку.

Література

1. Богініч О. Л., Бабачук Ю.М. Рухливі ігри та ігрові вправи з елементами спортивних ігор для дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 224 с.
2. Богініч О. Л. Фізичне виховання дітей дошкільного віку засобами гри. Київ, 2001. 140с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.
4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
5. Піроженко Т.О., Соловійова Л.С. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.
6. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень. Київ : Главник, 2005. 112с.
7. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін. / за заг. ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград: Іекс-ЛТД, 2012. 236 с.

Семінарсько-практичне заняття № 4 «Становлення ціннісно-сислової сфери через взаємодію дитини дошкільного віку з дорослими та однолітками»

Запитання:

1. Психолого-педагогічне проектування взаємодії дорослого з дитиною.
2. Розвиток ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку, педагогів, батьків.
3. Моделювання соціальної поведінки дитини дошкільного віку в ігровій взаємодії.
4. Розвиток змісту ігрової взаємодії молодших дошкільників.
5. Особливості прояву комунікативної активності у взаємодії дітей старшого дошкільного віку з дорослими та однолітками.
6. Розширення соціального середовища старшого дошкільника у процесі формування соціальних навичок.

Практичні завдання:

провести психодіагностичне дослідження ціннісних орієнтацій батьків або педагогів дітей дошкільного віку за методичним інструментарієм.

Самостійна робота:

Підберіть психодіагностичний інструментарій та проведіть дослідження ціннісних орієнтацій батьків або педагогів дітей дошкільного віку.

Література:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.
4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
5. Піроженко Т.О., Соловійова Л.С. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.
6. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень. Київ : Главник, 2005. 112с.
7. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін. / за заг. ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград: Іекс-ЛТД, 2012. 236 с.

Семінарсько-практичне заняття № 5: «Психолого-педагогічні умови розвитку та виховання дітей раннього віку»

Запитання:

1. Психолого-педагогічне проектування взаємодії дорослого з дитиною.
2. Розвиток ціннісних орієнтацій у дітей, педагогів, батьків.
3. Вічні цінності добра, краси, любові у контексті виховання дитини дошкільного віку.
4. Аксіологічні аспекти сімейного виховання дитини дошкільного віку.

Практичні завдання:

Навести фрагменти занять з розвитку етичних уявлень засобами художньої літератури з дітьми старшого дошкільного віку

Самостійна робота

Підібрати і навести фрагменти занять з дітьми дошкільного віку з формування світогляду та ціннісних орієнтацій (за методикою на вибір).

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: навч. посіб. 7-ме вид., перероб. і доп. К.: Либідь, 2018. 848с.
2. Гавриш Н. В., Рагозіна В.В., Васильєва С. А. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія. Кропивницький: ІМЕКС-ЛТД, 2021. 226 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
4. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
5. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432с.
6. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
7. Піроженко Т.О., Соловійова Л.С. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.
8. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін. / за заг. ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград: Іекс-ЛТД, 2012. 236 с.

Семінарсько-практичне заняття № 6: «Передумови становлення світогляду та ціннісних орієнтацій в ранньому віці».

Запитання:

1. Поняття світогляду.
2. Поняття ціннісних орієнтацій.
3. Становлення внутрішньої картини світу в період раннього віку.
4. Значення предметно-маніпулятивної діяльності в ранньому віці.
5. Ознаки ігрових дій дітей 3-го року життя.
6. Показники рівнів сформованості змісту образу світу дітей раннього віку.

Практичні завдання:

Підібрати психодіагностичний інструментарій та емпірично дослідити світогляд та ціннісні орієнтації дітей раннього віку або їх батьків. Оформити звіт за схемою: тема дослідження, мета, методи і методики, вибірка (стать, вік, кількість), аналіз результатів, висновки.

Самостійна робота

Приклад консультації для батьків на тему: «Вчимося грати разом»

Орієнтовний перелік тем для консультацій:

- Що читати дитині до 3 років, з 3 до 7 років
- Ігри для дітей раннього віку
- Ігри для дітей молодшого дошкільного віку
- Ігрова діяльність дітей середнього дошкільного віку
- Ігри дітей старшого дошкільного віку
- Як підготувати дитину до ЗДО
- Як підготувати дитину до школи
- Граємося вдома
- Вихідні дні з дитиною
- Як навчити дитину спілкуватися з однолітками
- Правила виховання дитини в сім'ї
- Правила ефективного спілкування батьків з дітьми дошкільного віку
- Розвиваючі мультфільми для дітей до 3 років
- Розвиваючі мультфільми для дітей з 3 до 7 років
- Здоров'я дитини до 3 років
- Цінність здоров'я та правила його підтримки для дітей від 3 до 7 років

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: навч. посіб. 7-ме вид., перероб. і доп. К.: Либідь, 2018. 848 с.
2. Богініч О. Л., Бабачук Ю.М. Рухливі ігри та ігрові вправи з елементами спортивних ігор для дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 224 с.
3. Богініч О. Л. Фізичне виховання дітей дошкільного віку засобами гри. Київ, 2001. 140с.
4. Власова О.І. Педагогічна психологія: навч. посіб. К.: Либідь, 2005. 400 с.
5. Гавриш Н. В., Рагозіна В.В., Васильєва С. А. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія. Кропивницький: ІМЕКС-ЛТД, 2021. 226 с.
6. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
7. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
8. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.
9. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
10. Піроженко Т.О., Соловійова Л.С. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.

11. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень. Київ : Главник, 2005. 112с.

12. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін. / за заг. ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград: Іекс-ЛТД, 2012. 236 с.

Семінарсько-практичне заняття № 7: «Особливості образу «Я» у життєвому просторі дитини дошкільного віку».

Запитання:

1. Формування самосвідомості у дошкільному віці.
2. Структура самосвідомості.
3. Становлення самоцінності особистості дитини дошкільного віку.
4. Формування самооцінки дитини дошкільного віку.
5. Чинники формування самооцінки дитини дошкільного віку.

Практичні завдання:

Емпірично дослідити образ «Я» дітей дошкільного віку.

Оформити за схемою: тема дослідження, мета, методи і методики, вибірка (вік, стать, кількість дітей), аналіз результатів, висновки.

Самостійна робота

Емпірично дослідити образ «Я» педагогів або батьків дітей дошкільного віку.

Оформити за схемою: тема дослідження, мета, методи і методики, вибірка (вік, стать, кількість дітей), аналіз результатів, висновки.

Література:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.
4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
5. Піроженко Т.О., Соловійова Л.С. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.
6. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень. Київ : Главник, 2005. 112с.
7. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін. / за заг. ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград: Іекс-ЛТД, 2012. 236 с.

Семінарсько-практичне заняття № 8: «Емпіричне вивчення особливостей впливу взаємин дошкільників з дорослими та однолітками на розвиток їх самоцінності».

Запитання:

2. Специфіка психодіагностичної роботи з маленькими дітьми.
3. Особливості вибору психодіагностичного інструментарію основні і допоміжні методи вивчення особливостей психічного розвитку дитини.
4. Спостереження як провідний метод вивчення дитини.
5. Умови забезпечення адекватності результатів обстеження.
6. Особливості проведення психодіагностичного вивчення ціннісно-сислової сфери психіки дітей дошкільного віку.
7. Дослідження самосвідомості дітей дошкільного віку.
8. Дослідження самоцінності дошкільників.
9. Правила проведення та складові частини обстеження.

Практичні завдання:

Провести психодіагностичне дослідження за предметом (на вибір: самосвідомості, самооцінки, світогляду, ціннісних орієнтацій тощо) дітей дошкільного віку.
Оформити за схемою: тема дослідження, мета, методи і методики, вибірка (вік, стать, кількість дітей), аналіз результатів, висновки.

Самостійна робота

Провести психодіагностичне дослідження за предметом (на вибір: самосвідомості, самооцінки, світогляду, ціннісних орієнтацій, принципів виховання тощо) педагогів або батьків дітей дошкільного віку.

Оформити за схемою: тема дослідження, мета, методи і методики, вибірка (вік, стать, кількість дітей), аналіз результатів, висновки.

Література:

10. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.
4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
5. Піроженко Т.О., Соловійова Л.С. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.
6. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень. Київ : Главник, 2005. 112с.
7. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін. / за заг. ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград: Іекс-ЛТД, 2012. 236 с.

4.2. Самостійна робота

Модуль самостійної роботи № 1 з

теми:

Тема: «Мовленнєвий компонент ціннісно-сміслової сфери особистості дитини дошкільного віку»

Законспектувати наступні питання:

«Роль мовленнєвого компонента як фактора становлення внутрішньої картини світу дитини дошкільного віку».

«Співвідношення та взаємовплив людської мови, свідомості, мислення та пізнання»

Підготувати конспект заняття з дітьми з розвитку мовлення.

Тема: «Становлення ціннісно-сміслової сфери через взаємодію дитини дошкільного віку з дорослими та однолітками»

Законспектувати наступні питання:

«Особливості прояву комунікативної активності у взаємодії дітей старшого дошкільного віку з дорослими та однолітками.»

«Розвиток ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку, педагогів, батьків»

Список рекомендованої літератури

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Академвидав,

2008. 432 с.

4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
5. Піроженко Т.О., Соловйова Л.С. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.
6. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень. Київ : Главник, 2005. 112с.
7. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін. / за заг. ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград: Іекс-ЛТД, 2012. 236 с.

Підсумковий контроль: усне опитування (колоквиум).

Модуль самостійної роботи № 2 з теми: «Емпіричне дослідження ціннісно-сміслової сфери дітей дошкільного віку, педагогів та батьків»

«Психодіагностична методика вивчення ціннісних орієнтацій Рокича» (для батьків та педагогів),

«Методика Шварца для визачення ціннісних орієнтацій» (для батьків та педагогів)

Законспектувати основні положення методик

«Організація спільної діяльності педагогів та сімей»

Законспектувати наступні питання:

«Сучасні методи роботи з дітьми та їх батьками»

«Психологічна діагностика дітей раннього віку»

«Організація розвиваючого середовища для дітей до 3 років»

«Психодіагностика дітей середнього і старшого дошкільного віку»

Практичне завдання:

Представити варіант психологічної діагностики дитини дошкільного віку.

Представити варіант психодіагностики педагогів ЗДО або батьків дітей дошкільного віку з метою вивчення їх системи цінностей, самооцінки, світогляду, пріоритетів родинного виховання тощо.

Підібрати відповідний психодіагностичний інструментарій.

Методичні рекомендації:

Приклад діагностики

МЕТОДИ І МЕТОДИКИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Методи діагностики самосвідомості (за Р. В. Павелків, О. П. Цигипало)

Самосвідомість — ядро, центральна складова особистості людини, яка постає як продукт розвитку людини, утворення, що з'являється і розвивається у процесі активної діяльності дитини, на основі її взаємин з дорослими та однолітками. Самосвідомість виникає у період кризи трьох років та стрімко вибудовується впродовж дошкільного дитинства. Самосвідомість — це відносно стійка, більш або менш усвідомлена система уявлень про себе. Вона відображає усвідомлення індиві- дом того, яким він є, якими якостями володіє, як ставляться до нього інші люди, чим зумовлене це ставлення. Виникнення самосвідомості є

найважливішим досягненням у розвитку особистості дитини дошкільного віку.

Усвідомлення дитиною власних дій через дорослих, які її оточують, є основою для формування самооцінки — оцінки дитиною самої себе, своїх можливостей і результатів своєї діяльності. З віком самооцінка стає правильнішою, повніше відображаючи можливості малюка. Виокремлюють такі різновиди самооцінки: завищена — переоцінка особистістю самої себе, що може призвести до виникнення зазнайства, агресивності дитини, втрати контакту з оточуючими; занижена — недооцінка особистістю самої себе, що призводить до не- впевненості в собі, байдужості, до формування у дитини комплексу неповноцінності; адекватна, або нормальна самооцінка — об'єктивна оцінка особистістю самої себе, своїх досягнень.

бесіда з дитиною
(для визначення моральної свідомості)

1. Що тобі подобається в людях, які поруч з тобою?
2. Що тобі не подобається в них?
3. За що ти любиш батьків?
4. За що ти любиш друзів?
5. За що ти поважаєш вихователів?
6. За що тебе хвалять інші (друзі, батьки, вихователі)?
7. Кого називають добрим?
8. Як повинен поводитись справжній друг?
9. чим ти сам собі подобаєшся?
10. Що б ти хотів змінити в собі?

Методика «Хто я?»
(для визначення усвідомлення свого «я»)

Дитині дається аркуш паперу, на якому схематично зображена піраміда у вигляді кружечків (Рис. 1), кольорові олівці.

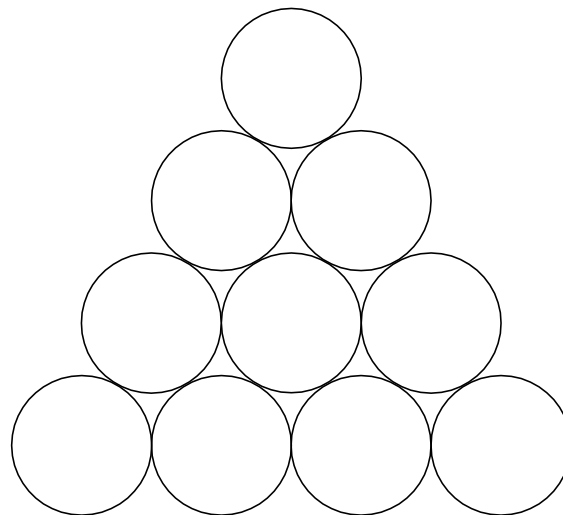

Рис. 1

Інструкція дитині: «У тебе на аркуші паперу зображена піраміда, але вона не звичайна, а загадкова — у вигляді кружечків. Тобі потрібно подумати, хто ти є і заповнити кружечки малюнками».

Оцінювання результатів

Оцінки виставляються в балах (1 бал за змістовне заповнення одного кружечка). На виконання завдання відводиться 5 хв.

Висновки про рівень усвідомлення свого «Я»

10 балів — дуже високий

- 8–9 балів — високий
- 4–7 балів — середній
- 2–3 бали — низький
- 0–1 бал — дуже низький

Методика «Портрет щастя»
(для визначення рівня розвитку самооцінки)

Дитині дається аркуш паперу з намальованою квіточкою (Рис. 2).

Інструкція дитині: «Уяви собі, що посередині цієї квіточки знаходишся ти. А на пелюстках квіточки тобі треба намалювати портрет свого щастя — все те, що потрібно для того, щоб бути щасливим».

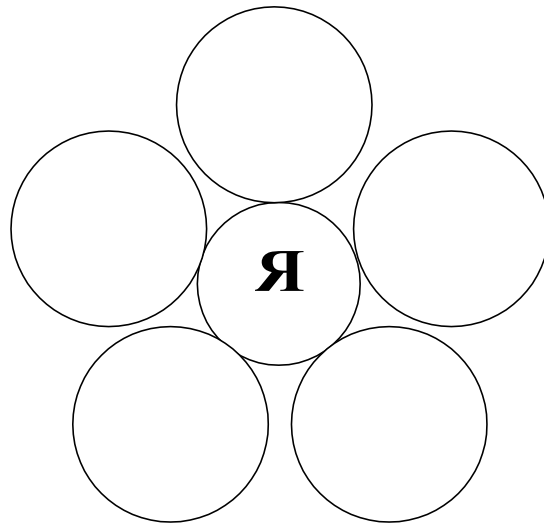

Рис. 2

Оцінювання результатів

Оцінки виставляються в балах (2 бали за заповнений кружечок).

На виконання завдання відводиться 5 хв.

При цьому враховується:

- зміст малюнка;
- колір зображення;
- старанність виконання роботи.

Висновки про рівень самооцінки

10 балів — дуже високий

8–9 балів — високий

4–7 балів — середній

2–3 – низький

0–1 – дуже низький

Методика «який я?»
(для визначення рівня самооцінки дитини)

Зачитати 10 різних позитивних якостей особистості: чемний, добрий, розумний, чесний, охайний, слухняний, уважний, ввічливий, відповідальний, трудолюбивий і виявити наявність їх у дитини.

Інструкція дитині: «Послухай назви позитивних якостей і оціни, чи є вони у тебе». Результати зафіксувати у таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

№ п/п	Особистісні якості	Прізвище, ім'я дитини	Оцінки			
			так	ні	іноді	не знаю
	чемний					
	добрий					
	розумний					
	чесний					
	охайний					
	слухняний					
	уважний					
	ввічливий					
	активний					
	здібний					

Оцінювання результатів

Відповіді типу «так» оцінюються в 1 бал, відповіді типу «ні» оцінюються в 0 балів. Відповіді типу «не знаю» і відповіді типу «іноді» оцінюються в 0,5 балів. Самооцінка дитини визначається загальною сумою балів, які дитина набрала за всіма особистісними якостями. Максимальний результат — 10 балів.

Висновки про рівень самооцінки

10 балів — дуже високий

8–9 балів — високий

4–7 балів — середній

2–3 – низький

0–1 – дуже низький

Методика «Мій шаблик»

(для визначення об'єктивності самооцінки)

Дитині дається аркуш паперу, на якому зображено 2 драбинки із 10-ма шаблицями (мал. 1, мал. 2), різнокольорові олівці.

Інструкція дитині: «У тебе на аркуші паперу зображено 2 драбинки. Уяви собі, що усіх дітей вашої групи розташували на шаблицях драбинки. На першому шаблицю перебувають діти з поганою поведінкою. На другому — діти кращі, ніж на першому шаблицю. На третьому — кращі, ніж на другому. А от на дев'ятому і десятому шаблицю перебувають найкращі діти. Тепер намалюй маленьку фігурку — себе — на тому шаблицю, на якому, на твою думку, знаходишся ти сам. На іншій драбинці намалюй свою фігурку на тому шаблицю, на якому ти хотів би знаходитися».

10		10	
9		9	
8		8	
7		7	
6		6	
5		5	
4		4	
3		3	
2		2	
1		1	

1 Рис. 1

Рис. 2

Оцінювання результатів

Ця методика несе соціометричне навантаження. Вона дає можливість кожній дитині самостійно оцінити себе і визначити своє місце у групі. Кожен шаблик відповідає 1 балу (10

сходинок — 10 балів). Колір зображення теж багато що значить.

Висновки про об'єктивність самооцінки

- 10 балів — дуже завищена самооцінка
- 8–9 балів — завищена самооцінка
- 4–7 балів — адекватна (об'єктивна) самооцінка
- 2–3 бали — занижена самооцінка
- 0–1 бал — дуже занижена самооцінка

Розроблено характеристику рівнів сформованості морально-ціннісних орієнтацій для дітей середнього дошкільного віку. Рівень сформованості морально-ціннісних орієнтацій дитини залежить від ступеня сформованості кожного з компонентів (табл. 2).

Таблиця 2

Критерії та показники рівнів вихованості морально-ціннісних орієнтацій у дітей середнього дошкільного віку

№	Критерій	Показники
1	КОГНІТИВНИЙ	Обізнаність дітей з моральними цінностями, такими як «дружба», «доброта», розуміння їх відображення в творах мистецтва;
		Обізнаність дітей з моральними якостями;
		Наявність уявлень про морально-ціннісні орієнтації особистості;
		Наявність знань практичного характеру – адекватної певним умовам та обставинам поведінки, зображеної у художніх творах, у зіставленні їх з особистим життєвим досвідом.
2	ОЦІННО-РЕФЛЕКСИВНИЙ	Уміння знаходити прояви морально-ціннісних орієнтацій персонажів у художніх творах та в повсякденній дійсності;
		Розуміння моралі художньої літератури, оцінка моральних вчинків і поведінки героїв цих творів, однолітків;
		Уміння і навички морально-етичної поведінки, дотримання їх у повсякденному житті;
		Морально-ціннісна зорієнтованість міжособистісного спілкування, здатність відстоювати власні моральні переконання.
3	ПОЧУТТЄВО-ЦІННІСНИЙ	Адекватне емпатійне сприйняття цінностей, почуттів та емоцій, відображених у художніх творах, їх особистісне переживання та осмислення;
		Наявність емоційного ставлення, вираженого в особистісному осмисленні певної моральної цінності;
		Здатність піклуватися про старших та молодших.

Збір емпіричної інформації про когнітивний, оцінно-рефлекторний та почуттєво-ціннісний компоненти морально-ціннісних орієнтацій дітей середнього дошкільного віку здійснюється за допомогою дібраних методів.

Для визначення рівня сформованості у досліджуваних дітей морально-ціннісних орієнтацій, доцільно використовувати такі методи:

бесіди з батьками;

бесіди з дітьми «На якого персонажа ти хочеш бути схожим?» для встановлення пріоритетних для дітей цінностей, розуміння моралезнавчих понять, якостей характеру;

дослідження особистісних ціннісних орієнтацій з допомогою методики «Сюжетні малюнки» Р. Р. Калініної .

Метою бесіди з батьками є виявлення шляхів надходження до дітей інформації стосовно морально-ціннісних орієнтацій. Виділено такі шляхи надходження, як книги, ЗМІ (телевізор, гаджети і т.д.), близький соціум та заняття. В ході бесіди батькам поставлено питання що, розділяють відповідно до шляхів надходження інформації.

Книги: «Чи читаєте Ви дітям художню літературу? Які саме книги і як часто?», «Читаючи книги, чи Ви зупиняєтесь на моральному змісті, чи пояснюєте вчинки героїв, правила поведінки висвітлені в творах?».

Близький соціум: «Чи хтось у вашій родині пояснює дитині правила поведінки?» та «Чи розповідаєте Ви, чи хтось з Вашої родини їй про цінності, такі як дружбу, доброту, справедливість, скромність, чесність, ввічливість й повагу?».

ЗМІ: «Чи Ви контролюєте зміст інформації, що отримує Ваша дитина із ЗМІ?», «Обираючи відео, фільм чи мультфільм для перегляду Вашою дитиною, чи враховуєте Ви його моральний зміст, якості героїв та головні цінності, що він несе?».

Заняття: «Чи розповідає Вам дитина, про які цінності, моральні норми вона дізнається на заняттях? Які і як часто?» «Як Ви вважаєте, звідки Ваша дитина отримує більше корисної інформації морального змісту: від Вас, вихователя, книг чи ЗМІ? Поясніть чому.»

Для переліку пріоритетних цінностей дітей проводиться бесіда з дітьми: «На якого персонажа ти хочеш бути схожим?», під час якої ставляться запитання про улюбленого героя і за які якості дитина вважає його таким. Бесіда проводиться індивідуально з кожною дитиною. Кожній дитині пропонуються такі запитання: «Хто твій улюблений герой? Звідки він? Чому він твій улюблений? Чим він тобі подобається? Чим ти хочеш бути на нього схожий?»

Методику «Сюжетні малюнки» Р. Р. Калініної (картинки в методичному інструментарії) використовують для дослідження особистісних ціннісних орієнтацій дітей. Оцінка проводиться за допомогою серії картинок, сюжетом яких є хороші та погані вчинки однолітків. Завдання дітей полягає в тому, щоб розсортувати запропоновані картки з картинками у дві групи: добрі та погані вчинки. Те, наскільки правильною чи аморальною дитина вважає ту чи іншу поведінку, дає уявлення про сформованість моральної складової її особистості.

Проведення методики. Дослідження проводиться особисто з кожним вихованцем. Дитині говорять таку інструкцію: «Розклади картинку так, щоб з одного боку лежали ті, на яких намальовані хороші вчинки, а з іншою - погані. Розкажуй і поясни, куди ти покладеш кожен картинку і чому». В протоколі фіксуються відповіді і пояснення дитини та емоційні реакції.

Обробка результатів.

1 бал (низький рівень) – дитина не правильно трактує ситуації зображені на картці (з одного боку опиняються малюнки як з поганими так і з хорошими вчинками), емоційні реакції неадекватні або зовсім відсутні.

2 бали (середній рівень) – дитина правильно розкладає малюнки, але не може обґрунтувати свої дії, емоційні реакції не завжди доцільні.

3 бали (високий рівень) – дитина правильно розкладає малюнки, пояснює свої дії та вибір; емоційні реакції адекватні, яскраві, проявляються в міміці та жестикуляції.

Перед тим, як розпочати роботу із вивчення системи цінностей батьків, подумайте, яка саме інформація буде Вам потрібна, що для майбутньої просвітницької роботи (заходу) буде мати вирішальне значення. Як отримані дані Ви зможете співвіднести і проаналізувати.

Пропонуємо такі варіанти анкети.

Варіант 1.

Анкета визначення системи цінностей батьків*

Шановні батьки!

1. Оцініть свій емоційний стан на цю хвилину: з впевненістю дивлюсь у майбутнє; маю сумніви, що життя складається вдало.
  2. Що для Вас найголовніше в житті? (оберіть три варіанти).
    - успішна професійна діяльність;
    - досягнення матеріальних статків;
    - успішна політична кар'єра;
    - виховання дитини;
    - повноцінне спілкування з друзями;
    - щасливе сімейне життя;
    - здоров'я;
    - повноцінне доручення до культурних надбань (театр, музика, виставки та ін.);
- *Анкета пропонується для складання загальної картини системи ціннісних орієнтацій батьків у віковій групі дітей, тому може бути використана анонімно.
- релігія.

Будь ласка, розкажіть дещо про себе:

Вік

Освіта: вища середньо-спеціальна _____

Скільки дітей у Вашій сім'ї _____

Ви:

Одружена(ий),
маєте повторний шлюб, розлучена(ий),
виховуєте дитину(тей) самостійно.

За допомогою отриманих даних Ви зможете оцінити життєві перспективи опитаних через їх актуальний емоційний стан щодо власного майбутнього, а також у відповідності до освіти, сімейного стану та кількості дітей в сім'ї; визначите найбільш значущі життєві цінності батьків у відповідності до освіти, сімейного стану та кількості дітей в сім'ї.

Варіант 2.

Анкета визначення системи цінностей батьків

Шановні батьки, будь ласка, дайте відповідь на запитання: Що для Вас найголовніше в житті?

Оберіть із переліку три варіанти, у клітинці позначте цифрами 1, 2, 3.

- успішна професійна діяльність;
- досягнення матеріальних статків;
- успішна політична кар'єра;
- виховання дитини;
- повноцінне спілкування з друзями;
- щасливе сімейне життя;
- здоров'я;
- повноцінне доручення до культурних надбань (театр, музика, виставки та ін.);
- релігія.

В залежності від Вашої мети перелік цінностей може бути скорочений(вибір 3 з 5).

Підсумковий контроль: усне опитування (колоквиум).

V. Контроль якості знань студентів

5.1. Форми і методи поточного контролю.

Запитання для поточного контролю

1. Розкрийте значення морального розвитку для формування особистості дитини дошкільного віку.
2. Поясніть значення соціальної ситуації розвитку та її місце в характеристиці віку.
3. Поясніть значення протиріч у процесі розвитку дитини дошкільного віку.
4. Проаналізуйте нормативно-правові документи дошкільної освіти з проблем формування світогляду та ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку;
5. Порівняйте поняття «мораль» та «етика».
6. Яке місце займає власна активність людини в процесі її психічного розвитку?
7. Охарактеризуйте особливості становлення внутрішньої картини світу в період раннього віку.
8. Визначте методи та методики вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку;
9. Дайте характеристику особливостей та чинників формування світогляду та ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку.
10. Назвіть базові аспекти становлення цінностей особистості у дошкільному віці.
11. Обґрунтуйте роль родинного виховання у формуванні ціннісних орієнтацій особистості у дошкільному віці.
12. Висвітліть особливості взаємодії педагогів і психологів у ЗДО по формуванню у дитини дошкільного віку ціннісного ставлення до навколишнього світу.
13. Яку роль грає батьківська відповідальність у процесі становлення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку?
14. Дайте визначення понять «самооцінка» та «самоцінність». Порівняйте їх. За допомогою яких методів та методик можна дослідити рівень самооцінки у дитини дошкільного віку?
15. Дайте визначення поняттю «світогляд». Які чинники впливають на формування світогляду дитини дошкільного віку?
16. Що є детермінантами розвитку самосвідомості особистості в дошкільному віці?
17. Що таке «предметно-маніпулятивна діяльність». Поясніть її значення. Для якого вікового періоду вона характерна?
18. Поясніть значення вікових новоутворень у психічному розвитку дитини дошкільного віку.
19. Зробіть порівняльний аналіз понять «ціна» та «цінність».
20. Яке місце займають внутрішні умови розвитку в процесі становлення психіки людини? Назвіть їх.
21. Назвіть критерії та показники визначення рівня моральності особистості.
22. Розкрийте етапи розвитку предметної діяльності в ранньому віці за Д. Б. Ельконіним.
23. Поясніть вислів Л. С. Виготського, що «будь-яка психічна функція спочатку виникає як функція інтерпсихічна, функція взаємодії дитини з дорослим» щодо оволодіння дитиною суспільними функціями предметів. Які механізми соціалізації дитини виділяв вчений?
24. Обґрунтуйте необхідність взаємодії з дорослим для формування світогляду дитини дошкільного віку.
25. Розкрийте суть вислову А. Р. Лурії: «фундаментальним є той факт, що психіка дитини з самого початку формується в процесі спілкування з дорослими».
26. Доведіть необхідність морального виховання в дошкільному віці.
27. Дайте визначення поняттю «психодіагностична методика», «психодіагностичне обстеження». Розкрийте його значення для дослідження ціннісно-сміслової сфери психіки дитини дошкільного віку, педагогів ЗДО та батьків.

28. Розкрийте важливість родинного виховання для формування ціннісних орієнтирів дитини у житті.
29. Визначте необхідність допомоги дорослого для психічного розвитку дитини дошкільного віку.
30. Охарактеризуйте історичні форми світобачення (міфологічне, релігійне, філософське, наукове).
31. Визначіть когнітивні можливості у формуванні світогляду і ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку.
32. Дайте характеристику підсистем світогляду особистості (пізнавальної, аксеологічної, праксеологічної).
33. Визначте роль мовленнєвого компонента як фактора становлення внутрішньої картини світу дитини дошкільного віку.
34. Розкрийте аксіологічні аспекти сімейного виховання дитини дошкільного віку.
35. Охарактеризуйте особливості становлення самоцінності особистості дитини дошкільного віку.

5.2. Запитання для підсумкового контролю (зразки тестів).

1. Вставте пропущені слова: Спільна _____ і _____ дорослого і дитини є рушійною силою її _____.
2. Вставте пропущені слова: «Рівень сформованості змісту образу світу дітей відповідає _____ розвитку» (за Л. С. Виготським).
3. Вставте пропущені слова: «Рівень сформованості змісту образу світу дитини відповідає її _____ розвитку; він проявляється у кожній повноцінній в психічному плані дитини в процесі буденної _____ . Образстановить «можливість стартового _____ дитини» і забезпечує її контакти з _____ » (за Є. Ф. Купецковою).
4. Вставте пропущені слова: «Використовуючи спеціально організовані суб'єктивно зорієнтовані заняття з дітьми, можна спричинити вплив на становлення образу світу в ранньому віці. Особлива значимість у цьому процесі — _____ параметри спілкування».
5. Вставте пропущені слова: Є періоди онтогенетичного розвитку, в яких організм буває особливо _____ до певного роду впливів оточуючої дійсності. Ці періодиназивають_.
6. Вставте пропущені слова: В процесі зростання дитина входить в різноманітні системи соціальних стосунків, які є _____ і визначають процес формування особистості.
7. Вставте пропущені слова: Формування суб'єктивного _____ світу відбувається в процесі активної _____ дитини зі світом і іншими людьми і тому несе відбиток потреб і прагнень дитини, її _____ життя.
8. Вставте пропущені слова: Психолого-педагогічна робота з малюками має здійснюватись по лінії спонукання їх _____ до пошуку і розкриття життєвих _____, в розвитку їх творчих _____, у спонуканні інтересу до найширшої інформації про людей і предмети і допомозі їм у створенні цілісного _____ цього безмежного, але дружнього, неворожого світу.
9. Вставте пропущені слова: Оволодіння суспільними функціями предметів ілюструє положення Л.С. Виготського, що «будь-яка психічна функція спочатку виникає як функція _____, функція взаємодії дитини з _____».
10. Вставте пропущені слова: Головною умовою будь-якої діяльності є її _____ значимість для дитини.
11. Вставте пропущені слова: Всі фактори психічного розвитку (_____, _____) діють в _____. Немає жодної психічної якості, розвиток якої залежав би лише від _____.
12. Вставте пропущені слова: Вікова криза – період, який характеризується _____ змінами, що є _____ для нормального розвитку.
13. Наведіть приклади психодіагностичних методик дослідження самосвідомості дітей дошкільного віку, педагогів або батьків.
14. Які основні цінності перераховані у психодіагностичній методиці Шварца.
15. Які ціннісні орієнтації покладено в основу психодіагностичної методики Рокича.

5.3. Розподіл балів, які отримують студенти

Критерії оцінювання знань студентів

Приклад для
заліку

Поточне тестування та самостійна робота											Сума
Змістовий модуль №1						Змістовий модуль №2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T1	T2	T3	T4	T5	100
10	10	5	5	5	10	10	5	10	10	10	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Розроблено робочу програму з дисципліни «Аксіологія дитинства» для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр».
2. Додаються психодіагностичні методики емпіричного дослідження ціннісно-сислової сфери, самосвідомості дитини дошкільного віку, вихователів та батьків.

12. Рекомендована література

Базова

1. Бех І. Д. Виховання особистості: навч. посіб. 7-ме вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 2018. 848 с.
2. Богініч О. Л., Бабачук Ю.М. Рухливі ігри та ігрові вправи з елементами спортивних ігор для дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 224 с.
3. Богініч О. Л. Фізичне виховання дітей дошкільного віку засобами гри. Київ, 2001. 140с.
4. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: підруч. для студентів вищ. навч. закл. факультет дошкільної освіти. Київ: Вид. дім «Слово», 2009. 408 с.
5. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Либідь, 2005. 400 с.
6. Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія. Кропивницький: ІМЕКС-ЛТД, 2021. 226 с.
7. Дитина. Оновлена Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років. Київ, 2012.

8. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
9. Здоровий малюк : Програма з фізичної культури для дітей від народження до трьох років для батьків та вихователів дошкільних закладів. / Укладач Е. С. Вільчковський. Київ: ІЗМН, 1997. 40 с.
10. Зернятко. Програма розвитку та виховання дитини раннього віку / За ред. О. Л. Кононко. Київ: Кобза, 2004. 192 с.
11. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку. Київ: Педагогічна думка, 1999.
1. Вікова психологія: збірник вибраних текстів лекцій. Дрогобич, 2006. 252 с.
2. Вікова психологія: Навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, 3. В. Огороднійчук та ін.. Київ : Просвіта, 2001. С. 5-7, 10-39.
3. Галян О. Збірник задач і завдань з вікової психології. Дрогобич, 2001. 115 с.
4. Гальченко В. М. Психологічні чинники розвитку винахідливості у дітей дошкільного віку [Текст] : автореф. Дис канд. психол. наук : 19.00.07. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 20 с.
5. Гальченко В. М. Психологія дитячої творчості. Навчальний посібник. Київ :НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016 . 132 с.
6. Гуменкова Л., Кашинська Г. Особистість дошкільника. Київ : Главник, 2008. 176 с.
7. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
8. Кутіщенко В. Вікова та педагогічна психологія. Київ: Центр учб. літератури, 2005.128 с.
9. Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку / Плохій З. П., Кулачківська С. Є., Ладивір С. О., Піроженко Т. О. та ін. Київ : АПНУ, Ін-т проблем виховання. 286 с.
10. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: Навч. посіб. Київ: Академ-видав, 2008. 432 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/498-dityacha-psihologya-pavelkiv.html>
11. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
12. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень. Київ :Главник, 2005. 112 с.
13. Піроженко Т. О., Соловйова Л. С. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.
14. Подоляк Л. Основи вікової психології. Київ: Главник, 2006. 112 с.
15. Приходько Ю. О. Дитяча психологія: Нариси становлення та розвитку. Київ: Міленіум, 2003. 192 с.
16. Реалії вибору дитиною соціально значущих цінностей : посібник / Т. О. Піроженко, Л. І.Соловйова, І. І. Карабаєва [та ін.] ; за ред. Т. О. Піроженко. Київ :Видавничий дім «Слово», 2017. 64 с.
17. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. 3-тє вид, перероб., допов. Київ: Академія, 2017. 366 с.
18. Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2011. 384 с.
19. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
20. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, О. О. Вовчик-Блакитна та ін. / за заг. ред. Т. О. Піроженко. Кіровоград: Іекс-ЛТД, 2012. 236 с.

Допоміжна:

1. Альбом розвивальних ігор та вправ “Сходінками знань” для дітей віком 2-3 років (в чотирьох частинах). Харків, вид-во “Ранок”, 2006.
2. Барна М. М, Гриза Л. С. Інформаційно-методичні матеріали для організації роботи з батьками: Методичний порадник. Львів: ЛОППО. 2002. 84с.
3. Бєленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах

навчання. Монографія. Київ: Світич, 2006. 304 с.

4. Беленька Г. В., Богініч О. Л., Машовець М. А. Здоров'я дитини від – родини. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 220 с.
5. Богініч О. Л. Шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців дошкільної освіти. зб. наук. пр. «Гуманізація навчально-виховного процесу». Вип. 1, 2008.
6. Важливо стартувати впевнено / Панасюк Т. В., Рогозянський О. С., Піроженко Т. О., Гавриш Н. В., Хартман О. Ю., Шевчук А. С. *Дошкільне виховання*. №9, 2017. с. 4-8.
7. Вікова і педагогічна психологія. Практикум. Черкаси: ЧДТУ, 2003. С. 28-30; 33-34.
8. Вигорій К. Ю., Марчук Н. В. Можливості української народної казки як засобу морального виховання дошкільників. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики* / за заг. ред. О. О. Максимової, М. А. Федорової. Житомир: ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 50–53.
9. Вільчковський Е.С. Інтеграція рухів і музики у фізичному розвитку дітей старшого дошкільного віку навч.-метод. посіб. / Е. С. Вільчковський, Н. Ф. Денисенко, Ю. М. Шевченко. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 144 с.
10. Гальченко В.М. Характеристика життєтворчого потенціалу особистості майбутнього педагога. *Вісник Інституту розвитку дитини* : Збірник наукових праць. Випуск 28. 2013. С. 149-153.
11. Голець М.І. Етика матері і дитини: Нарис з історії виховання дітей раннього віку: Навч.посіб. Київ: Вища школа., 2005.159с.
12. Гураш Л. Раннє дитинство: специфіка, особливості. *Дошкільне виховання*. 2002.№1.С. 24-25.
13. Гурковська Т. Л. Вперше до дитсадка. *Дошкільне виховання*. 1998. № 11-12.
14. Гурковська Т. Л. Ранній вік та криза трьох років. *Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку*. Київ: Педагогічна думка, 1999. С. 21-28.
15. Гурковська Т. Л. Розвиток сприймання 3-річних дітей. *Дошкільне виховання*. 2002. №4.
16. Гурковська Т. Л. Система завдань з розвитку сприймання дітей третього року життя. *Практична психологія і соціальна робота*. 2001. № 3.
17. Гурковська Т. Л. Якого кольору? Якої форми? Робота з розвитку сприймання в групах дітей раннього віку. *Дитячий садок*. 2002. № 13-14.
18. Гурковська Т. Л. Дитина до трьох років: психологічний портрет з рекомендаціями. *Дошкільне виховання*. 2007. №2. С. 11-15.
19. «Дитина». Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей третього року життя. Київ, 2002.
20. Діагностика психічного розвитку дітей раннього віку: Шкала оцінки психічного розвитку від 1 до 3 років (15-36 місяців).
21. Діагностика психічного розвитку дітей дошкільного віку: метод. посіб. / уклад. Т. В. Яценко. Київ, 80 с.
22. Дегтяренко Т. В., Ковиліна В. Г. Психофізіологія раннього онтогенезу: підруч. Для студентів ВНЗ. Київ: УАІД «Рада», 2011. 328 с.
23. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: Практикум. Київ: КНТ, 2021. 204 с.
24. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 304 с.
25. Емоційний розвиток дитини / упоряд. С. Максименко. Київ: Мікрос–СВС, 2003. 112 с.
26. Зернятко. Методичні рекомендації до програми розвитку та виховання дитини раннього віку / За ред. О. Л. Кононко. Київ: Кобза, 2004. 188 с.
27. Карасьова К. В. Характеристика прояву ціннісних орієнтирів старших дошкільників у рольовій взаємодії з однолітками. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С. Д. Максименко]. Київ: Срібна хвиля, 2013. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 9. С. 120–134.
28. Кондратенко Л. Розумові здібності дитини. Київ: Главник, 2004. 112 с.
29. Кочерга О. Психофізіологія дітей 1-3 років. Київ: Вид. дія «Шкільний світ»; Вид-во Л. Галіцина, 2006. 128 с.

30. Кузьменко В. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років. Київ: НПУ, 2005. 354 с.
31. Куліш Р. В. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*, 2014, вип. 1.45 (106). С. 73-76.
32. Кучинська І. О. Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій спадщині Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. 104 с.
33. Литвин Л. В. Характеристика наукових досліджень з професійної підготовки вихователя дошкільного навчального закладу. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 4. С. 136-144.
34. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості Київ: «КММ», 2006.
35. Максимова В. Казка як метод гуманістичного виховання дітей дошкільного віку. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 32. С. 84-90.
36. Машовець М., Карнаухова А. Роль української казки в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти: матеріали IV Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т. І. Поніманської*, м. Рівне, 12 листопада, 2021 р. Рівне: Видавець О. Зень, 2021. С. 109-111.
37. Машовець М., Карнаухова А. Вплив казки на формування особистості дитини: моральний аспект. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 7. С. 20-24.
38. Мішукова В. Народна казка як засіб морального виховання дошкільників. *Збірник тез наукових доповідей студентів Бердянського державного педагогічного університету на Днях науки (19 травня 2016 р.)* Том 1. Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2016. С. 79-81.
39. Масару Ібука «Після трьох вже пізно». Київ: ВД «Сварог», 2020. 152 с.
40. Мей Р. Становлення екзистенціальної психології. Гуманістичні підходи в західній психології ХХ ст. Київ: Пульсари, 2001. С. 124-164.
41. Мислення дитини / упоряд. С. Максименко. Київ: Главник, 2004. 112 с.
42. Науменко О. Особливості становлення самоефективності в дошкільному віці. Щодає вальдорфська педагогіка дитині. Київ : Марич, 2010. 64 с.
43. Новікова І. Діагностика психічного розвитку дітей перших трьох років життя. Київ : Марич, 2010. 64 с.
44. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2021. 296 с.
45. Піроженко Т. О. Відображення проблеми ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку у сучасній теорії та практиці виховання. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / [гол. ред. С. Д. Максименко]. Київ: Срібна хвиля, 2013. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 9. С. 213-236.
46. Піроженко Т. О. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / [гол. ред. С. Д. Максименко]. Київ: Срібна хвиля, 2012. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 8. С. 212-223.
47. Піроженко Т. О. Ціннісні орієнтації дитини дошкільного віку: тенденції розвитку. / Т. Піроженко, К. Карасьова, Л. Соловійова. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / [гол. ред. С. Д. Максименко]. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2013. Т. XIII. Проблеми загальної та педагогічної психології. Ч. 8. С.150.
48. Піроженко Т. О. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку / Т. Піроженко, К. Карасьова, С. Ладивір, Л. Соловійова. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / [гол. ред. С. Д. Максименко]. Київ: Гнозис, 2011. Т. XIII. Проблеми загальної та педагогічної психології. Ч. 7. С.142 -150.
49. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку: навч.-метод. Комплекс / уклад. О. Л. Кононко, С. І. Матвієнко Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 55 с.
50. Ройз С. Практическое ребенковедение. Продолжаем разговор. Київ: Ника-Центр, 2021.

384 с.

51. Рудих Н. І., Лобанчук О. А. Формування моральних почуттів у старших дошкільників засобом народної казки. *Тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти : молодь і наука* : збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції (16 квітня 2021 року, м. Київ, Україна. Ч. 2. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. С. 357–360.
52. Рудницька-Юрійчук І. Р. Народна та авторська казка як засіб морально-етичного виховання дітей дошкільного віку. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2022. № 8 (13). С. 229–240.
53. Соловійова Л.І. Дослідження регулятивних механізмів ціннісних орієнтацій старший дошкільників. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / [гол. ред.С. Д. Максименко]. Київ: Срібна хвиля, 2013. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 9. С. 247–259.
54. Соціально значущі цінності в життєдіяльності майбутнього школяра : методичні рекомендації / Т. О. Піроженко, Л. І. Соловійова. О. Ю. Хартман ; за заг. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 32 с.
55. Тараріна О. Практикум по арт-терапії в роботі з дітьми: навч-метод. посіб. 2-е вид. доп. Київ: АСТАМИР-В, 2019, 256 с.
56. Терлецька Л. Психологія дитинства: практикум. Київ: Главник, 2006. 144 с.
57. Титаренко Т. М Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. С. 376.
58. Тищенко С. П. Внутрішній світ особистості у словесному вираженні і концептуальна модель дослідження. *Наукові записки ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*/ за ред. академіка С. Д. Максименка К.: ВДТРОЯ, 2008. Вип. 36. С. 305–321.
59. Товкач І.Є. Психологічні нотатки для батьків і вихователів дітей від народження до семи років: метод. посіб. Київ: Грамота, 2023. 288 с.
60. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. для ВНЗ. Київ, 2017. 548 с.
61. Українські народні рухливі ігри в дошкільному навчальному закладі. навч. посіб. / Укл.: Матвієнко С. І., Заплішний І. І. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2017. 152 с.
62. Шавровська Н. Практикум з вікової психології. Київ : Марич, 2009. 90 с.
63. Шкіряк-Нижник З. А., Непочаткова-Курашкевич Е.І. Сім'я і немовля. Київ: Кобза, 2003. 64 с.

13. Інформаційні ресурси

Дошкolyата – авторський сайт про виховання дітей від народження до семи років

<http://www.doshkolyata.com.ua>

Поради, посилання на книги і мультимедійні ресурси, нормативна база.

Для дорослих. Ресурс українською мовою.

Дитячий психолог. Перший український сайт для батьків та дитячих психологів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dytpsyholog.com>

Для дорослих. Ресурс українською мовою.